

УДК 001.82:[025.22:001.817]

Т. М. КОСТИРКО

НАУКОМЕТРИЧНИЙ АНАЛІЗ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ФОНДУ БІБЛІОТЕКИ

Розглядається можливість розкриття дисертаційного фонду Наукової бібліотеки Національного університету кораблебудування ім. адмірала Макарова за допомогою наукометричного аналізу.

Ключові слова: наукометричний аналіз, наукова продукція, інформаційні потоки, дисертаційний фонд, наукова школа.

Рассматривается возможность раскрытия диссертационного фонда Научной библиотеки Национального университета кораблестроения им. адмирала Макарова с помощью наукометрического анализа.

Ключевые слова: наукометрический анализ, научная продукция, информационные потоки, диссертационный фонд, научная школа.

The article discusses the possibility of disclosure of the dissertation fund of Scientific Library of National University of Shipbuilding named after Admiral Makarov via scientometric analysis.

Key words: scientometric analysis, scientific products, information flows, dissertation fund, scientific school.

Зростаюча соціальна значимість науки зумовлює увагу до всіх факторів, від яких залежить її розвиток, найскладнішим серед них є стан системи обліку результатів науково-дослідної діяльності. Це та сфера, поза якою ефективно управління сучасною наукою неможливе.

У деяких провідних, економічно розвинених країнах реалізуються програми оцінювання науково-дослідної діяльності, що використовують як складові кількісні показники результатів роботи організацій. Британська програма Research Assessment Exercise оцінює результативність національних університетів з 4-річною періодичністю. На основі рейтингу університетам надається фінансування. Австралійський уряд реалізує програму Research Quality Framework. На базі метааналізу даних університетських репозитаріїв та індикаторів Thomson Scientific оцінюється продуктивність організацій, наукових лабораторій та окремих учених.

У зв'язку з упровадженням кількісних підходів до оцінки ефективності діяльності наукових колективів, якості наукової продукції та наданих на її здійснення ресурсів і засобів активно розробляються наукометричні системи [1].

Для наукометричного аналізу, об'єктом якого є наукова сфера або науково-дослідницький напрям, переважно використовують результати аналізу інформаційного потоку наукової продукції (журнальні публікації, патенти, дисертації, зареєстровані технології тощо). Журнальні статті, як наймасовіший вид публікацій, є найцікавішими для аналізу масштабів, структури і джерел розвитку досліджень. Патент — різновид науково-

технічної літератури, яка, з одного боку, має інтелектуальну цінність, а з іншого — дозволяє визначити виникнення нових технологічних можливостей в тій чи іншій галузі.

Дисертація відображає етап кваліфікаційного зростання і сумарний унесок конкретного вченого. За сукупністю дисертацій, виконаних у науковому колективі, можна оцінювати розвиток наукової школи як неформального творчого колективу. Це важливо під час оцінки кадрового потенціалу науки.

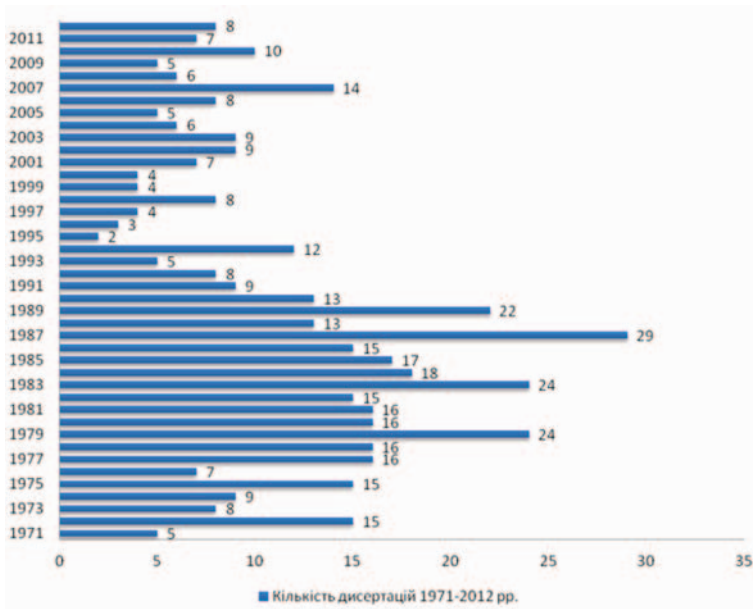
Таким чином, здійснено наукометричний аналіз дисертаційного фонду Наукової бібліотеки Національного університету кораблебудування ім. адмірала Макарова (НБ НУК).

Дисертаційний фонд НБ НУК почав формуватися з 1971 р., коли в університеті (тоді ще Миколаївський кораблебудівний інститут), була відкрита спеціалізована вчена рада із захисту дисертацій за спеціальностями теорія корабля, будівельна механіка і вібрація корабля, суднові силові установки та механізми.

Специфіка фонду дисертацій зумовлюється тим, що його комплектування неможливо запланувати, воно повністю залежить від дисертантів.

Наукометричний аналіз дисертацій за період із 1971 по 2012 рр. надав можливості визначити такі статистичні дані:

- основну тематичну спрямованість дисертацій і проблем, які в них розглядаються;

Діаграма 1

- співвідношення кількості кандидатських і докторських дисертацій;
- дисертаційні дослідження, захищені іноземними громадянами;
- за спеціальностями;
- динаміка дисертаційного фонду за два періоди з 1971 по 1990 рр. і з 1991 по 2012 рр.

Загальна кількість розглянутих праць склала 466 одиниць, із них 39 докторських і 427 кандидатських.

Для порівняльного аналізу фонд розділено на два хронологічні періоди — доперестроєвний (1971–1990 рр.) та період становлення українського суспільства (1991–2012 рр.).

Таблиця 1

Кількість кандидатських та докторських дисертацій,
що надійшли до фонду НБ НУК за період 1971–1990 рр.

Рік	Кандидатські дисертації	Докторські дисертації	Усього
1971	5		5
1972	15		15
1973	8		8
1974	9		9
1975	15		15
1976	7		7
1977	16		16
1978	16		16
1979	23	1	24
1980	16		16
1981	16		16
1982	15		15
1983	24		24
1984	18		18
1985	17		17
1986	15		15
1987	25	4	29
1988	12	1	13
1989	20	2	22
1990	11	2	13
	303	10	313

Таблиця 1 свідчить, що за цей період до фонду надійшло 313 дисертацій, із них 303 кандидатських та 10 докторських досліджень. З 1971 по 1978 рр. до фонду надходили тільки кандидатські дисертації. Перша докторська праця надійшла в 1979 р. Збільшення обсягу кандидатських дисертацій відбувається в 1972, 1975 рр. (15), 1977, 1978, 1980, 1981, 1982 рр. (16), 1984 р. (18). Найбільше надходжень відбулось — у 1983 р. — 24, 1987 р. — 25, 1989 р. — 20.; найменше — у 1990 р. — 11.

Можна припустити, що оригінальні теми наукових досліджень, що виконувалися в інституті наприкінці 1970–80 рр., їх новизна і значимість для сучасного суднобудування й машинобудування, які були найактуальнішими та найзатребуванішими, створювали особливі сприятливі умови для написання наукових праць, що були основою кандидатських і докторських дисертацій.

Кількість дисертацій за 1971-1990 рр.

Діаграма 2

Таблиця 2

Кількість кандидатських і докторських дисертацій, що надійшли до фонду НБ НУК за період 1991–2012 рр.

Рік	Кандидатські дисертації	Докторські дисертації	Усього
1991	4	5	9
1992	7	1	8
1993	3	2	5
1994	9	3	12
1995	2	-	2
1996	1	2	3
1997	3	1	4
1998	5	3	8
1999	3	1	4
2000	1	3	4
2001	5	2	7
2002	9	-	9
2003	9	-	9
2004	4	2	6

2005	5	-	5
2006	7	1	8
2007	11	3	14
2008	6	-	6
2009	5	-	5
2010	10	-	10
2011	7	-	7
2012	8	-	8
Усього	124	29	153

Таблиця 2 свідчить, що з 1991 р. спостерігається спад захисту дисертацій та їх надходження до фонду НБ НУК. Значно відрізняється від попередніх років кількість дисертацій, захищених у 1995 (2), 1996 (3), 1997 (4). Ці цифри демонструють, що в перебудовний період відбувається криза промисловості, яка безпосередньо пов'язана з науковою діяльністю. У період політичної та економічної нестабільності в державі доволі складно розвивати науку. Написання дисертації — це тривалий процес, знадобилося близько 10 років, щоб поступово почалось зростання дисертаційного фонду.

1991-2012

Діаграма 3

Із середини 90-х рр. спостерігається зростання інтересу молоді до другої професійної освіти — це відповідь на збільшення складності життя, яке потребує масовий випуск фахівців вищої кваліфікації. Учений ступінь уже перестає бути індикатором належності до наукового співтовариства, дедалі більше перетворюючись на вищу освітню градацію.

Сучасна економіка, завдяки інтенсивному розвитку високих технологій, потребує значно більшої кількості фахівців високого класу. Якщо

раніше інтелектуальну еліту суспільства складали фахівці з вищою освітою, то нині вища освіта стає соціальною нормою, «... що виражає середній суспільно необхідний рівень підготовки працівника в інформаційному суспільстві, а місце інтелектуальної еліти займають люди з ще більшим рівнем підготовки» [2], які мають учений ступінь.

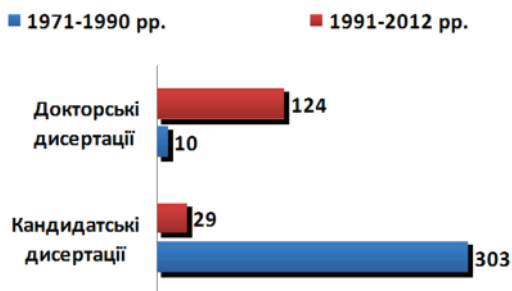
У 2001–2012 рр. спостерігається зростання кількості захищених дисертацій від 7 до 14 на рік, але вона не досягає допребудовного періоду. Найбільше захистів дисертацій відбувається у 2007 р. — 15, із них 3 докторських і 12 кандидатських.

Якщо порівняти таблиці 1 та 2 бачимо, що за період з 1972 по 1990 рр. до фонду НБ НУК надійшло вдвічі більше дисертацій, ніж за останні 20 років.

Щодо захисту докторських дисертацій, то їх кількість збільшилась в останні 20 років майже в 10 разів, а кандидатських — зменшилась на таку саму кількість.

Діаграма 4

Діаграма 5

Таблиця 3 демонструє кількість дисертацій, що надійшли до фонду НБ НУК від іноземних громадян за період з 1999 по 2011 рр. Саме в цей період іноземні громадяни мали можливість навчатися та захищати дисертації в означеному ВНЗ. Захищено 8 кандидатських дисертацій громадянами В'єтнаму.

Таблиця 3

Кількість кандидатських дисертацій,
що надійшли до фонду НБ НУК від іноземних громадян

Рік	Кандидатські дисертації	Країна
1999	1	В'єтнам
2003	1	В'єтнам
2004	1	В'єтнам
2006	1	В'єтнам
2007	1	В'єтнам
2008	1	В'єтнам
2009	1	В'єтнам
2011	1	В'єтнам
	Усього — 8	

Завдяки діаграмі 6 маємо можливість порівняти дисертації за спеціальностями за двома періодами.

Діаграма 6

Аналізуючи діаграму, можна простежити, що за період з 1971 по 1990 рр. пріоритетними спеціальностями були суднові енергетичні установки, конструювання та будівництва суден, технологія суднобудування та судноремонту, будівельна механіка корабля, а в останні 20 років кількість

дисертацій, які надійшли до фонду НБ НУК за цими спеціальностями, зменшилася майже вдвічі. Такі спеціальності, як теорія корабля та будівельна механіка корабля в останні 20 років втратили свою актуальність, дисертації за цими спеціальностями майже не надходили до фонду, який поповнювався невеликою кількістю дисертацій зі спеціальностей зварювання та споріднених процесів, технології та двигуни та енергетичні установки.

Проте в останні 20 років відбувалися захисти за новими спеціальностями. Перша — управління проектами та програмами (17 дисертацій), що зумовлено кардинальними змінами в технології й глобальній конкуренції, які відбулись в останні кілька десятиліть. Бізнес став ефективнішим та динамічним. Тому спеціальність управління проектами — одна з найрозвиненіших сучасних управлінських дисциплін.

Друга — екологічна безпека (4 дисертації). Це, на нашу думку, пов'язане з глибинними соціально-економічними перетвореннями в Україні, які потребують розуміння того, що збереження природних багатств країни стає надзвичайно важливою проблемою, від вирішення якої залежить доля теперішніх та майбутніх поколінь.

Таким чином, у практику діяльності бібліотек необхідно ввести здійснення періодичного наукометричного аналізу документів, які належать до фонду бібліотеки і дозволяють достатньо достовірно визначити вивченість проблем, забезпеченість відповідної наукової діяльності вчених релевантною інформацією.

Наукометричний аналіз може мати об'єктивне історичне значення, бути необхідним для подальших наукових досліджень суднобудівної та машинобудівної галузей, надати можливості прогнозувати теми наукових досліджень для аспірантів та докторантів ВНЗ. Висновки наукометричного аналізу можуть бути використані під час комплектування фонду Наукової бібліотеки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бедный Б. И. Анализ научной продуктивности диссертационных работ как элемент системы управления качеством послевузовского профессионального образования [Электронный ресурс] / Б. И. Бедный, А. А. Миронос, Т. Т. Серова // *Инновации в образовании* : вестн. Нижегород. ун-та им. Н. И. Лобачевского. — Н. Новгород, 2006. — № 1. — С. 28–46. — Режим доступа : [http://www.unn.ru/pages/issues/vestnik/99990199_West_innov_2006_1\(7\)/4.pdf](http://www.unn.ru/pages/issues/vestnik/99990199_West_innov_2006_1(7)/4.pdf). — Загл. с экрана.
2. Диагностика потенциала подготовки научных кадров вуза / Б. Бедный, Е. Козлов, Г. Максимов и др. // *Высшее образование в России*. — 2003. — № 4. — С. 3–14.
3. Кабанова Н. М. К проблемам наукометрического анализа диссертационного фонда / Н. М. Кабанова // *Вестн. БАЕ*. — 2012. — № 3. — С. 50–55.
4. Михеева Л. Н. Диссертационные исследования по библиотекведению, библиографоведению и книговедению. 1986–2000 годы / Л. Н. Михеева, А. А. Папунина // *Библиотекведение*. — 2001. — № 1. — С. 116–125.
5. Налимов В. В. Наукометрия. Изучение науки как информационного процесса / В. В. Налимов, З. М. Мультченко. — М. : Наука, 1969. — 192 с.
6. Оганов Р. Г. Наукометрические подходы к анализу результатов научно-исследовательской деятельности / Р. Г. Оганов, С. А. Трущелёв

- // Кардиоваскулярная терапия и профилактика. — 2012. — № 11 (2). — С. 90–95. — Режим доступа : <http://medi.ru/doc/600009.htm>. — Загл. с экрана.
7. Павлова Л. П. Публикационная активность ученых (по материалам обследования научно-образовательного комплекса Новосибирской области в 1990–1995 гг.) / Л. П. Павлова, Е. Б. Артемьева, В. А. Дубовенко // Наукоедение. — 2000. — № 2. — С. 179–187.
 8. RAE Manager's Report April 2009 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rae.ac.uk/pubs/2009/manager/manager.pdf>. — Назва з екрана.
 9. Research Quality Framework: Assessing the quality and impact of research in Australia. 2006. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.dest.gov.au/NR/rdonlyres/EC11695D-B59D-4879-A84D>. — Назва з екрана.
- Надійшла до редколегії 4.03.2014 р.

УДК 007:001:655

А. О. БЕССАРАБ,
І. Ю. АНТОНЕНКО,
А. О. КРЕМПОВА

ПИТАННЯ-ЗАВДАННЯ В НАВЧАЛЬНІЙ КНИЗІ ЯК СКЛАДОВА КУЛЬТУРИ ВИДАННЯ

Розкрито особливості апарату організації засвоєння знань як структурного компонента підручника (навчального посібника), який активізує та спрямовує пізнавальну діяльність студентів на опанування дисципліни.

Ключові слова: апарат організації засвоєння знань, питання-завдання, підручник, навчальний посібник.

Раскрываются особенности аппарата организации усвоения знаний как структурного компонента учебника (учебного пособия), активизирующего и направляющего познавательную деятельность студентов на овладение дисциплиной.

Ключевые слова: аппарат организации усвоения знаний, вопросы-задачи, учебник, учебное пособие.

The article deals with peculiarities of back matter organization of knowledge acquisition as a structural component of class book (textbook), which activates and directs the cognitive activity of students to master the discipline.

Key words: back matter of knowledge acquisition, question-example, class book, textbook.

Нині існує ґрунтовна науково-теоретична база, присвячена дослідженню теорії підручника. Так, В. П. Беспалько розглядає підручник як інформаційну модель педагогічної системи, визначає принципи дидактичної підготовки змісту підручника [2]. В. Г. Бейлінсон виокремлює логічну й емоційну культуру навчальної книги, визначає методи її аналізу та конструювання [1]. П. Г. Буга формулює науково-методичні вимоги до підручника, надає практичних рекомендацій щодо його структури та змісту [3].